

ניסן בן חמו
ראש עיריית ערד

טיילת מצפה מואב, כק"מ ממזרח לבתי ערד, נמצאת בתחום הביניים המיועד לפיתוח מתון, ואילו הנוף הנשקף ממנה הוא חלק מהמעטפת החיצונית המהווה את האזור השמור | צילום: טל קציר

תוכן זה הוא חלק מרב-שיח. לחצו כאן לדיון המלא

ערד – קיימות עירונית בפריפריה המדברית

גיליון סתיו 2016 / כרך 7 (3) / קיימות עירונית 13 באוקטובר, 2016

'כאן תוקם עיר' אמרנו זה לזה ממרומי כידוד... היינו שיכורים מהנוף, מהאוויר היבש והצלול ומהרגשת הבראשיתיות והראשוניות של הסביבה... (לובה אליאב, 1990^[1]). האהבה ממבט ראשון של לובה אליאב וצוות ההקמה של ערד המשיכה בתכנון מדוקדק של עיר ובאכלוסה בתושבים המתאימים לביסוסה החברתי-כלכלי.

העיר ערד נוסדה בשנת 1962 על-ידי גרעין זוגות צעירים שנשבו בקסמי האזור והאתגרים הקשורים להקמת דגם התיישבותי חדש, מתוכנן ומנוהל כהלכה באזור בעל יתרונות אקולוגיים. השכונות הוותיקות בעיר תוכננו כשהן כוללות נתיבי הליכה ראשיים, מוצללים, מותאמים לאקלים המדברי, שמחברים את המרכז העירוני עם רצועת מוסדות החינוך והתרבות. צירים אלה משמשים את העיר עד היום.

גם עבור תושבי ערד כיום נודעת חשיבות למיקומה על רכס כידוד, מעל הנוף המשתפל למדבר יהודה. תכנית המתאר החדשה של ערד, שתכנן האדריכל מנדי רזנפלד, רואה את העיר כעיר מדברית, רב-תרבותית, המתמחה בתיירות. העיר מדגישה את הדופן הבנוי שלה על-ידי פיתוח אינטנסיבי, ושואפת להעצים את החוויה העירונית בתוך העיר ולשמר את החוויה המדברית מחוץ לגבולותיה.

בזכות המדיניות התכנונית, הפעילות החינוכית והסביבתית הענפה והאוכלוסייה הייחודית והאקטיביסטית נשמרים הנכסים הטבעיים של העיר, ואת השילוב בין העיר למרחב המדברי אנו רותמים לטובת חיזוק העיר.

תכנית המתאר החדשה של ערד מחלקת אותה לשלושה אזורים עיקריים, בדומה לתפיסה הביוספרית: גרעין עירוני לפיתוח

אינטנסיבי, שטח לפיתוח מתון, ומעטפת חיצונית המהווה את האזור השמור. המבנה הטופוגרפי, שדרת רכסים המבותרים על-ידי נחלים, יוצר מארג דמוי אצבעות בין השטח הבנוי לשטחים הסובבים המהווים חלק בלתי נפרד ממנו. ממשק בין שטחי הנחלים הטבעיים לעיר הבנויה משמש פלטפורמה למיזמים תכנוניים, קהילתיים, חינוכיים ותיירותיים רבים, כגון **תכנית-אב לנחלי ערד** – שבמסגרתה בוצעו ומתוכננים מיזמים, בשיתוף רשות ניקוז ים המלח, לשיקום נחלים ולשילובם במרקם העירוני. במסגרת תכנית חינוכית מסיירים בנחלים כל תלמידי העיר, ולומדים את ערכי הטבע והנוף והחשיבות שלהם. מיזם חינוכי ייחודי זה הועתק ליישובים נוספים בארץ. כמו כן, בוצעו מיזמי תיירות, כגון סימון שבילים ושבילי אופניים. בימים אלה אנו עומלים על כתיבת תכנית-האב על-ידי אדריכל הנוף רם אייזנברג, שבמסגרתה ייקבעו מיזמים רבים נוספים בתחומים השונים.

פעילות הקיימות בערד באה לידי ביטוי בכיוונים נוספים: כך למשל, בערד מגבשים מדיניות עירונית בתחום המגוון הביולוגי. השלב הראשון, שהוא ביצוע סקר טבע עירוני, שמטרתו ערכי טבע בתחום הבנוי ובשטחים הפתוחים הסובבים את העיר – כבר הסתיים; בדומה לרשויות חזקות בארץ, גם ערד הצטרפה כחלוצה לתכנון של המשרד להגנת הסביבה, כגון 'תג הסביבה' וערד נכללת בתכנית הניסיונית של המשרד להגנת הסביבה להפרדת פסולת במקור; הוצבו תשתיות עירוניות להפרדה לשבעה זרמים, ונמצא כי אחוזי ההפרדה בעיר גבוהים ביחס לערים אחרות בארץ; יושמו עקרונות להתייעלות בצריכת האנרגיה בכל בתי הספר, והשאיפה היא לקדם מיזמים נוספים שיקרבו את העיר לעצמאות בתחום האנרגיה. כל המיזמים השונים מלווים בתכנון חינוך וקהילה ייחודיות ואינטנסיביות כחלק מתפיסה לחשיבה מקיימת ולחיזוק המעורבות הסביבתית-חברתית.

הזנחת אזור הנגב המזרחי בעשורים האחרונים על-ידי המדינה, חוסר המדיניות כלפי האזור והאיומים הסביבתיים שהוצבו בפני העיר בעקבות זאת ובכלל, הובילו להתפתחות קבוצות אקטיביסטיות בגיבוי הרשות המקומית, כגון: **'רוצים לחיות בלי מכרות'** הנאבקת על בריאות-סביבה ותדמית מקומית, **'הקש"ת בערד'** לשימור קהילתיות רב-תרבותית במקום, **'מצילים את טיילת מואב'** לשימור רצועת התיירות בעיר, קבוצת **'הרוב מחליט'** לשימור העיר כעיר חילונית ושימור הסטטוס קוו, **'קבוצת קשר מדבר יהודה'** לחיזוק הקשר לסביבה המדברית ועוד. מאבקים אלה הם ביטוי לרצון העז של קהילת התושבים לבנות חיים טובים במקום טוב.

ההצלחות של ערד נבעו ונובעות מהון חברתי חזק ומגוון. כדי להמשיך ולחזק הון זה, חשוב שהמדינה תמקד מאמץ באזור הנגב המזרחי (כמו שנעשה בתחום חיבור העיר למטרופולין באר שבע על-ידי הרחבת כביש 31, סיום סלילת כביש 6 ותכנון רכבת ערד-באר שבע) גם בתחומי הכלכלה והתעסוקה, שכן כל מגמות הפיתוח באזור, וכן המצב כיום בשטח, מצביעים על כך שערד מהווה וחיבת להמשיך להוות עוגן עם אוכלוסייה חזקה ואיכותית באזור הנגב המזרחי.

מקורות

1. אליאב ל. 1990. עיר עולה מן המדבר – ימים ראשונים בערד. בתוך: נאור מ (עורך). ים המלח ומדבר יהודה: 1967–1990: מקורות, סיכומים, פרשיות נבחרות וחומר עזר. ירושלים: יד יצחק בן-צבי.